

אגדת היום

עיונים ומחשבות סביב אגדות הגמרא בדף היומי

זבחים קא | כהונתו של פנחס

מיהו כהן - לוחם האמת או אוהב שלום?

זהו אחד מהמקרים שבהם רש"י על התורה הכריע, שלא במתכוון, במחלוקת בין חכמים במדרש. מאז הפך פירושו של רש"י לחלק בלתי נפרד מלימוד פרשת השבוע, מדרשים רבים מוכרים רק באופן שבו רש"י מצטט אותם. לעיתים מביא רש"י דעה אחת מתוך כמה דעות במדרש, וכך הציבור הרחב לדורותיו מתוודע רק לדעה זו. הבאת הדעה היחידה, לפחות בחלק מהמקרים, אינה נובעת דווקא מהעדפתה על פני הדעות האחרות, אלא מההתאמה שלה לפסוק הנקודתי שרש"י מפרט. זה מה שקרה למדרש על ברית הכהונה שזכה לה פינחס – רבים מכירים אותו באופן חלקי, וזו ההזדמנות לעיין בו במלואו.

לאחר שפינחס הרג את זמרי בן סלוא וכזבי בת צור, ובזאת גרם לעצירת המגפה בעם ישראל, הקדוש ברוך הוא שיבח אותו על מעשהו. לשבח זה נלוותה הבטחה מיוחדת, שנקראת בכתוב "ברית כהונת עולם". הבטחה זו דורשת הסבר, מפני שלכאורה כבר מובטחת לפינחס כהונת עולם, מעצם היותו בנו של אלעזר הכהן הגדול. רבי חנינא, מסביר שפינחס נעשה כהן רק לאחר שהרג את זמרי, ולפני כן לא היה כהן. רש"י מביא את הדעה הזו בפירושו לפרשת פינחס, כדי להסביר כיצד ייתכן שפינחס זוכה רק עכשיו לכהונה. רש"י אומר זאת כדי להסביר באיזו ברית כהונת עולם מדובר, והמשך המדרש אינו נחוץ לו כדי להסביר את הפסוק. אנו נתבונן גם בהמשך המשמעותי של האגדה.

רב אשי טוען כי פינחס לא נעשה כהן גם לאחר מעשה זמרי. גם לטענתו יש בסיס בפסוקים: פינחס אינו נקרא בשם "כהן" עד סוף ספר יהושע, ברגע שבו הוא מונע מלחמת אחים בין ראובן, גד וחצי המנשה לשאר בני ישראל. לאחר שבני ראובן וגד נפרדים משאר העם והולכים להתיישב בעבר הירדן המזרחי, ומקימים שם מזבח משלהם, פינחס הוא העומד בראש המשלחת של בני ישראל

אמר רבי חנינא: לא נתכהו פינחס עד שהרגו לזמרי, דכתיב (במדבר כה, יג): והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם.

רב אשי אמר: עד ששם שלום בין השבטים, שנאמר (יהושע כב, ל): וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל וגו'.

ואידך, נמי והכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו?

כי כתיב הוא בברכה הוא דכתיב.

ואידך נמי, הא כתיב וישמע פינחס הכהן?

הוא ליחס זרעו אחריו.

לבירור העניין. בתחילת המאורע הוא עדיין נקרא "פינחס בן אלעזר הכהן", ורק בסוף – כששני הצדדים נפרדים בשלום – הוא זוכה לראשונה לתואר "פינחס הכהן". רב אשי שם לב לעובדה זו, וטוען כי לאורך כל הדרך – למרות הברכה המפורשת שקיבל – הוא עדיין לא נחשב לכהן, עד השכנת השלום בין השבטים.

זו אינה רק מחלוקת פרשנית, כמובן. שני האמוראים מציבים שני מעשים שונים בתור סיבות להחלת הכהונה, והמעשים שונים זה מזה באופן קיצוני – הריגת נשיא ישראל מול עשיית שלום בישראל. במבט ראשון, דומה כי שני האמוראים רואים את תפקיד הכהונה באופן שונה בתכלית: - לפי רבי חנינא, כדי לזכות לכהונה צריך קנאות לה', דבקות בלתי מתפשרת באמת; ואילו לפי רב אשי, הכהונה דורשת דווקא אהבה, הבנה ויכולת להביא שלום.

אולם גם אם שתי הדרישות שונות ואפילו מנוגדות, נראה שהמחלוקת אינה חריפה כל כך. הגמרא, כדרכה, מבררת כיצד מתמודד כל צד מול טענותיו של הצד הנגדי; לעיתים בירורים כאלה משאירים את המחלוקת במלוא חריפותה, כאשר כל צד דוחה את הטענות שמנגד, ולעיתים הבריר מקהה את המחלוקת ונוטל את העוקץ שבכל עמדה. המקרה שלנו דומה לסוג המחלוקות השני – מתברר שכל צד מכיר במשמעות של עמיתו. רבי חנינא מסכים שרק בזכות השכנת השלום הפך פינחס לכהן שזרעו מתייחס אחריו לדורות, ורב אשי מסכים שהברכה על הכהונה ניתנה לו כבר בהריגת זמרי והתממשה בהשכנת השלום. הכהן צריך להכיל בקרבו את שני ההיבטים, והשאלה היא כנראה מהו העיקר.

האגדה מלמדת אותנו על האישיות המורכבת הנדרשת מהכהן. המורכבות אולי נובעת מעצם תפקידו, בתור העומד בתווך בין ה' לישראל, ואמור לדאוג הן להופעת האלוקות בטהרתה והן לשלומם ולטובתם של ישראל. פינחס, במעשיו הייחודיים, הצליח להיות גם קנאי וגם מפיס ומשלים, והפך לדמות מופת לזרעו ולכל עמו אחריו.